

УДК 595.7

ДОПОВНЕННЯ ДО ПОШИРЕННЯ РІДКІСНИХ І ЗНИКАЮЧИХ ВИДІВ КОМАХ В УЖАНСЬКОМУ НПП

Коваль Н.П., Канарський Ю.В.

Доповнення до поширення рідкісних і зникаючих видів комах в Ужанському НПП. – Н.П.Коваль¹, Ю.В.Канарський². – На підставі результатів досліджень 2012-2013 рр. і опрацювання окремих літературних джерел узагальнено і доповнено дані щодо поширення рідкісних і зникаючих видів комах на території Ужанського НПП.

Ключові слова: рідкісні та зникаючі види, ентомофауна, біотоп, Ужанський НПП, Українські Карпати.

Адреси: ¹ Ужанський національний природний парк, вул. Незалежності, 7, смт Великий Березний, Закарпатська обл., 89000 Україна, e-mail: nelya.kowal@gmail.com; ² Інститут екології Карпат НАН України, вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, Україна, e-mail: ykanarsky@gmail.com

To the distribution of rare and threatened insect species in Uzhanskyi NNP. – N.P.Koval, Yu.V.Kanarsky. – The data concerning distribution of rare and threatened insect species in the area of Uzhansky National Nature Park are supplemented and generalized on the base of 2012-2013 annual research as well as analysis of some references.

Key words: rare and threatened species, entomofauna, habitat, Uzhanskyi NNP, Ukrainian Carpathians.

Adresses: ¹ Uzhansky National Nature Park, 7 Nezalezhnosti str., Velykyi Bereznyi, Transcarpathian region, 89000 Ukraine, e-mail: nelya.kowal@gmail.com; ² Institute of Ecology of the Carpathians NAS of Ukraine, 4 Kozelnytska str., Lviv, 79026 Ukraine, e-mail: ykanarsky@gmail.com.

Вступ

Інвентаризація раритетної компоненти біорізноманіття є актуальним завданням діяльності природоохоронних територій. Дослідження рідкісних і зникаючих видів комах здавна привертала особливу увагу багатьох дослідників. Не є винятком і територія Ужанського НПП (далі – УНПП), де вивчення ентомофауни проводили задовго до заснування парку в 1999 р.

Завдяки географічному розташуванню, особливостям клімату і рослинного покриву, територія УНПП має певну еколого-біогеографічну специфіку, що впливає на формування ентомокомплексів. Досить значний діапазон висот (від 230 до 1250 м н.р.м) зумовлює відповідну різноманітність рослинних угруповань. Незважаючи на те, що територія парку в основному розташована у межах поясу букових лісів із характерними для нього буковими, грабово-буковими і ялицево-буковими лісами (*Fageta sylvaticae*, *Carpineto-Fageta*, *Abieto-Fageta*), тут поширені як термофільні угруповання поясу дубових лісів, так і субальпійські луки і криволісся [6]. Гетерогенність та мозаїчність рослинних угруповань зумовлена, з одного боку, зниженням

верхньої межі лісу внаслідок локальних кліматичних особливостей, а з іншого – потужним впливом теплих повітряних мас із Паннонської низовини, які проникають в гірські масиви по долині ріки Уж. Відповідно, це впливає на формування ентомокомплексів, у складі яких поруч із зональними температурними і неморальними елементами помітну участь беруть як бореальні й бореально-монтанні, так і види середземноморського походження.

На сьогодні ентомофауна УНПП вивчена досить фрагментарно, тут виявлено близько 1300 видів комах [3], проте для більшості рядів частка виявлених видів не перевищує 5-20% потенційного різноманіття, а деякі групи практично взагалі не досліджені. Узагальнення попередніх досліджень та результати часткової інвентаризації ентомофауни УНПП 2011 р. дозволили встановити наявність 47 рідкісних і зникаючих видів комах [4], але на поточний момент ці дані доповнено новими знахідками, що й маємо на меті висвітлити в цій публікації.

Матеріали і методи досліджень

Матеріалом для цієї роботи стали результати зборів і спостережень авторів у 2012-2013 рр., неопубліковані раніше дані та опрацювання

деяких літературних джерел. Дослідження проводили за загальноприйнятими методиками [7; та ін.]. Комах досліджували головним чином шляхом візуальних спостережень і зборів на маршрутах. Крім того, використовували нічні збори на світловий екран (сміт Великий Березний) і ґрунтові пастки Барбера (ур. Княгиниця, Костринське ПНДВ; Новостужицьке і Лубнянське ПНДВ; хр. Явірник).

Результати і обговорення

Загалом на території УНПП виявлено 58 видів комах, які є рідкісними і зникаючими або потребують охорони згідно з міжнародними, національними і регіональними охоронними списками. Це Червона книга України [9] (далі – ЧКУ); Червона книга Українських Карпат [10] (далі – ЧКК); Додаток II Бернської конвенції (далі – ВС); Додатки II і IV Директиви Ради Європи про збереження природних типів оселищ та видів природної флори і фауни [5] (далі – HD). Наявність 46 видів підтверджена власними знахідками, а 12 видів відомі за даними інших дослідників; 1 вид відомий з літератури за єдиною давньою знахідкою.

Далі наводимо перелік нових знахідок і уточнень щодо статусу окремих видів комах у межах УНПП.

Cordulegaster bidentata (Selys, 1843): (Odonata, Cordulegasteridae). – ЧКУ: Зникаючий; ЧКК: NT. Звичайний в УНПП вид, який трапляється в різноманітних відкритих біотопах на різних висотах: 260 м (ок.с.Забрідь, 06.08.2010), 770 м (ур. Янчірки, 18.08.2011р.), 840 м (г. Голаня, 30.06.2012), 1017 м н.р.м. (г. Явірник, 09.08.2012).

Rhysodes sulcatus (Fabricius, 1787): (Coleoptera, Rhysodidae). – ЧКК: VU; HD: II. Декілька особин виду виявлено 24.07.2012 під корою відмираючого бука в буковому пралісі в ур. Ясень, на схилах г. Кременець на висоті 850 м (Новостужицьке ПНДВ). У вказаному локалітеті є велика кількість старих і трухлявих дерев, що створює сприятливі умови для розвитку рідкісних сапроксильних видів комах.

Carabus auronitens escheri Palliardi, 1825: (Coleoptera, Carabidae). – ЧКК: NT. Як виявилось, в УНПП локально поширений і досить рідкісний вид. Виявлений на ділянці букової яличини (Новостужицьке ПНДВ, кв.21, 540 м, 06.2011), у старій бучині на г. Кременець, на висоті 950 м (25.05.2012), а також у бучині на північних схилах хр. Явірник, на висоті 850 м (06-09.2013).

Carabus variolosus (Fabricius, 1787): (Coleoptera, Carabidae). – HD: II, IV. Європейський монтанний вид. В УНПП – звичайний, трапляється на всій території на берегах гірських річок і потоків.

Carabus zawadzki (Kraatz, 1854): (Coleoptera, Carabidae). – HD: II, IV. Ендемік Східних Карпат. В УНПП – відносно звичайний, хоча й

нечисельний вид гірських букових та мішаних лісів.

Eurythyrea austriaca (Linnaeus, 1767): (Coleoptera, Buprestidae). – ЧКК: VU. Локалітет виду виявлено у старій ялицевій бучині в околицях с. Кострино, на північних схилах хр. Явірник, 340 м (05.07.2013).

Peltis grossa (Linnaeus, 1758): (Coleoptera, Trogossitidae). – ЧКК: VU. Рідкісний сапроксильний вид, виявлений в старому буковому лісі на стовбурі з грибами-трутовиками (ур. Княгиниця, ок. с. Сіль, 400 м, 21.08.2012).

Cucujus cinnaberinus (Scopoli, 1763): (Coleoptera, Cucujidae). – ЧКУ: Вразливий; ЧКК: NT; ВС; IUCN: NT; HD: II, IV. Виявлений в околицях смт Великий Березний під корою букової колоди (24.03.2012). Цікаво, що знахідка зроблена далеко від лісу, на колоді, яка тривалий час лежала на відкритій галявині. Цілком можливо, що цей вид відносно звичайний, а рідко реєструється внаслідок прихованого способу життя.

Cerambyx cerdo (Linnaeus, 1758): (Coleoptera, Cerambycidae). – ЧКУ: Вразливий; ЧКК: EN; HD: II, IV. Відома літературна вказівка для виду з околиць с. Малий Березний [7]. Одна самка знайдена на дубовій колоді в смт Вел. Березний (28.09.2012). Ще одна знахідка самця відзначена в цьому самому місці (05.09.2013). Очевидно, вид належить до найбільших раритетів ентомофауни парку, виходячи з фрагментарного поширення тут старих дубових деревостанів, до яких він приурочений.

Rosalia alpina (Linnaeus, 1758): (Coleoptera, Cerambycidae). – ЧКУ: Вразливий; ЧКК: VU; ВС; IUCN: VU; HD: II, IV. Виявлений у старій бучині з домішкою граба, дуба скельного і черешні (ур. Княгиниця, ок. с. Сіль, 600 м, 17.07.2012).

Proserpinus proserpina (Pallas, 1772): (Lepidoptera, Sphingidae). – ЧКУ: Рідкісний; ЧКК: VU; ВС; IUCN: DD; HD: IV. Вперше виявлений під час зборів на світло в смт Вел. Березний (21.05.2012).

Hemaris tityus (Linnaeus, 1758): (Lepidoptera, Sphingidae). – ЧКУ: Рідкісний; ЧКК: NT. Одну особину імаго виявлено на ксеротермній лісовій галявині в ур. Термачув у ок. с. Забрідь (16.05.2013).

Acherontia atropos (Linnaeus, 1758): (Lepidoptera, Sphingidae). – ЧКУ: Рідкісний; ЧКК: LC. Одну особину виявили працівники парку на приватній пасіці в с.Жорнава (10.09.2013).

Catocala sponsa (Linnaeus, 1767): (Lepidoptera, Noctuidae). – ЧКУ: Рідкісний; ЧКК: NT. Вперше виявлений під час зборів на світло в смт Вел. Березний (21.07.2013).

Pericallia matromula (Linnaeus, 1758): (Lepidoptera, Arctiidae). – ЧКУ: Вразливий; ЧКК: VU. Виявлений під час зборів на світло в смт Вел. Березний (27.06.2012).

Euplagia quadripunctaria (Poda, 1761): (Lepidoptera, Arctiidae). – HD: II. Характерний вид неморального лісостепового комплексу. В УНПП – звичайний і місцями чисельний, трапляється здебільшого в річкових долинах.

Saturnia pyri ([Denis & Schiffermüller], 1775): (Lepidoptera, Saturniidae). – ЧКУ: Вразливий; ЧКК: VU; BC; IUCN: DD. Одну особину виявлено під час зборів на світло в смт Вел. Березний (18.05.2013).

Endromis versicolora (Linnaeus, 1758): (Lepidoptera, Brahmaeidae). – ЧКУ: Вразливий; ЧКК: LC/NT. Виявлений під час зборів на світло в смт Вел. Березний (14-16.04.2013).

Phlogophora scita (Huebner, 1790): (Lepidoptera, Noctuidae). – ЧКК: VU. Монтанний вид, приурочений до корінних гірських лісів [10]. Вперше виявлений на узліссі старого смереково-букового лісу в околицях с. Гусний (Ужоцьке ПНДВ), на висоті 1060 м (06.07.2012).

Euchalcia variabilis (Piller & Mitterpacher, 1783) (Lepidoptera, Noctuidae): - ЧКУ: Рідкісний, ЧКК: NT; Рідкісний монтанний вид. Вперше виявлений на території парку під час зборів на світло на Ужоцькому перевалі, на висоті 900 м.

Abia nitens (Linnaeus, 1758): (Hymenoptera, Cimbicidae). – ЧКУ: Рідкісний; ЧКК: VU. Відомий з території УНПП за літературною вказівкою в околицях с. Ставний [1]. Наявність виду потребує підтвердження сучасними знахідками.

Xylcopa valga (Gerstaecker, 1872): (Hymenoptera, Anthophoridae). – ЧКУ: Рідкісний; ЧКК: LC. Дотепер був відзначений в садибі УНПП в смт Вел. Березний [4]. У 2012-2013 р.р. неодноразово спостерігався в населених пунктах, розташованих на території УНПП (с. Жорнава, Кострино, Сіль тощо). Очевидно, в умовах парку це досить звичайний синантропний вид

ентомофауни, який влаштовує гнізда у старих дерев'яних будівлях та конструкціях.

Висновки

Таким чином, протягом 2012-2013 р.р. в УНПП виявлено 7 нових раритетних видів комах (*Cerambyx cerdo*, *Proserpinus proserpina*, *Hemaris tityus*, *Acherontia atropos*, *Phlogophora scita*, *Euchalcia variabilis*, *Catocala sponsa*), ще один вид відомий за давньою літературною вказівкою (*Abia nitens*), а для 11 раніше відомих видів виявлені нові локалітети. Ще 3 види, включені до Додатків Директиви ЄС про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори (1992), – *Carabus variolosus*, *C. zawadzki*, *Euplagia quadripunctaria* – не фігурували дотепер у списках раритетної ентомофауни УНПП, але, враховуючи міжнародний статус парку як частини біосферного резервата «Східні Карпати», також заслуговують на увагу, хоча й залишаються тут досить звичайними представниками ентомофауни. З'ясовано, що 10 видів комах (*Apatura iris*, *Papilio machaon*, *Iphiclydes podalirius*, *Parnassius mnemosyne*, *Aglia tau*, *Callimorpha dominula*, *Carabus intricatus*, *Cychrus attenuatus*, *Lucanus cervus*, *Calopteryx virgo*), які хоч і мають статус раритетних, перебувають поза загрозою. Ще 7 видів (*Cordulegaster bidentata*, *Ceruchus chrysomelinus*, *Pieris bryoniae*, *Saturnia pavonia*, *Catocala fraxini*, *Endromis versicolora*, *Xylcopa valga*), хоч і знайдені в невеликій кількості локалітетів, трапляються там постійно. Поширення таких видів, як *C. sycophanta*, *Deltomerus carpaticus*, *Quedius transsylvanicus*, *Lacon lepidopterus*, *Boros schneideri*, *Cerambyx cerdo*, *Phlogophora scita*, *Abia nitens* докладно не з'ясоване. Ці види відомі за поодинокими знахідками або були вказані в літературі за давніми знахідками.

1. Бокотей І.І. Матеріали по фауна пилильщиків і рогахостов (*Calastogastra*, *Hymenoptera*) Закарпаття // Научные записки Ужгородского государственного университета. Биология. – 1956. – Т. XVI. – С. 119-132.
2. Канарський Ю.В., Геряк Ю.М., Коваль Н.П., Воронцов Д.П., Мателешко О.Ю., Різун В.Б. Інвентаризація ентомофауни Ужанського НПП // Вивчення ходу природних процесів та взаємозв'язків в екосистемах парку. Літопис природи Ужанського НПП, 2011. – Т. 11. – Великий Березний, 2012. – С. 202-261.
3. Канарський Ю.В., Коваль Н.П., Геряк Ю.М., Копач В.О. Різноманітність і сучасний стан вивчення ентомофауни Ужанського національного природного парку // Наукові основи збереження біотичної різноманітності. – Т. 3(10), №1, 2012. – Львів, 2012. – С. 151-167.
4. Коваль Н. П., Мателешко О. Ю., Канарський Ю. В., Геряк Ю. М. Рідкісні та зникаючі види комах на території Ужанського НПП: загальна ситуація і нові знахідки //

Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Біологія. – 2011. – 31. – С. 29-38.

5. Оселищна концепція збереження біорізноманіття: базові документи Європейського Союзу / Ред. О.О. Кагало, Б.Г. Проць. – Львів: ЗУКЦ, 2012. – 278 с.
6. Ужанський національний природний парк. Поліфункціональне значення / За ред. С.М.Стойка. – 2-е вид. – Львів, 2008. – 306 с.
7. Фасулати К.К. Эколого-фаунистический обзор *Cerambycidae* Закарпаття // Научные записки Ужгородского государственного университета. Биология. – 1955. – Т. XI. – С. 123-133.
8. Фасулати К.К. Полевое изучение наземных беспозвоночных. – М.: Высш. школа, 1971. – 424 с.
9. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А.Акімова. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
10. Червона книга Українських Карпат. Тваринний світ / Ред. О.Ю. Мателешко, Л.А. Потіш. – Ужгород: Карпати, 2011. – 336 с.

Отримано: 21 вересня 2013 р.

Прийнято до друку: 12 листопада 2013 р.